

3. Вопленко Н. Н. Причины ошибок в правоприменении / Н. Н. Вопленко // Советское государство и право. – 1982. – № 4. – С. 103–108. 4. Тихомиров Ю. А. Юридическая коллизия / Ю. А. Тихомиров. – М. : Манускрипт, 1994. – 140 с. 5. Лихолуб В. Г. Правовая культура работника органов внутренних дел и ее значение для правоприменения / В. Г. Лихолуб // Административно-правовые аспекты правового воспитания личного состава органов внутренних дел : сб. науч. тр. / МВД СССР. Киев. высш. шк. им. Ф. Э. Дзержинского ; [редкол.: Ю. И. Римаренко (отв. ред.) и др.]. – К., 1984. – С. 96–102. 6. Селиванов Ф. А. Проблемы теории ошибок / Ф. А. Селиванов // Проблемы методологии и логики наук. – № 85. – Вып. 6. – 1970. – С. 5–9.

Надійшла до редколегії 12.06.2012

Определены и проанализированы основные факторы возникновения правоприменительных ошибок работников милиции.

The major factors of origin of law enforcement mistakes of militia employees are defined and analyzed.

УДК 343(477)

I. С. Кривонос

Зупинення досудового розслідування у випадку, якщо підозрюваний переховується від органів слідства та суду, в контексті нового Кримінального процесуального кодексу України

Надано характеристику інституту супинення розслідування, коли підозрюваний ухиляється від слідства та суду, сформульовано пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України 2012 року.

Демократичні перетворення та прагнення до зміцнення правової держави обумовили до проведення в Україні судово-правової реформи, наслідком якої стало прийняття Верховною Радою України 13 квітня 2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу України [1]. Після позитивної оцінки документа міжнародними експертами, 14 травня 2012 р. Кодекс підписаний Президентом України. Отже, пріоритетним завданням у даний час є вивчення та усвідомлення основних положень нового законодавства, а також здійснення заходів, спрямованих на приведення у відповідність до нового Кодексу практики провадження у кримінальних справах. Серед інститутів та норм Кримінального процесуального кодексу важливе місце займає інститут супинення розслідування, у випадку, якщо підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме. Адже відсутність фігури підозрюваного переносить на невизначений термін поновлення прав та свобод громадян, порушених внаслідок скоєного злочину.

© Кривонос І. С., 2012

Проблемним питанням, які виникають під час розслідування кримінальних справ, у яких місце перебування обвинуваченого невідоме, приділяли увагу Е. Ф. Закірова, М. Є. Кляукова, Б. М. Коврижних, Г. К. Кожевников, І. В. Лешукова, В. Д. Ломовський, А. М. Репкін, М. С. Сторогович, Г. П. Хімичева, К. Д. Шатило та ін.

У КПК 2012 року з'явилось чимало новел, зокрема, у Кодексі відсутнє поняття «кримінальна справа», замість нього введено термін «кримінальне провадження»; перебіг строків розслідування починається з моменту вручення особі повідомлення про підозру; фігура обвинуваченого з'являється після закінчення досудового розслідування, а досудове слідство ведеться стосовно підозрюваного; більшість слідчих дій проводяться за погодженням з прокурором; введено посаду слідчого судді тощо. Не оминули нововведення й інститут зупинення провадження, якому присвячена глава 23. Тепер слідчі зупинятимуть досудове розслідування, а не досудове слідство, як було передбачено у Кодексі 1960 р. Вже з листопада 2012 р., після набрання чинності КПК, слідчі не зможуть самостійно приймати рішення про зупинення досудового розслідування, адже відповідну постанову матиме право винести прокурор або слідчий за погодженням із прокурором. У той же час, виходячи зі змісту ст. 282 «Відновлення досудового розслідування», слідчий має повноваження на відновлення розслідування без погодження з прокурором.

Перелік підстав, з настанням яких досудове розслідування може бути зупинено, є вичерпний та закріплений у ст. 280 КПК. Що стосується зупинення розслідування, коли невідоме місцезнаходження підозрюваного, то вказану підставу законодавець помістив у другому пункті, а не у першому, як це було у Кодексі 1960 р. Змінився також і зміст підстави: якщо згідно з Кодексом 1960 р. слідство зупинялось у випадку, коли місцезнаходження обвинуваченого невідоме, то у Кодексі 2012 р. досудове розслідування може бути зупинено, якщо підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме.

Перші згадки про злочинця, який утік, містяться ще у договорах Русі з Візантією 911 та 944 років: «Якщо ж убивця втече, а виявиться імущим, то ту частку його майна, яку належить за законом, нехай візьме родич убитого, але і жінка убивці хай збереже те, що належить їй за законом. Якщо ж виявиться неімущим утеклий убивця, то нехай залишиться під судом, поки не розшукається, а тоді і помре» [2] (переклад наш. – І. К.). У Соборному уложенні 1649 р. у ст. 229 глави X «Про суд» зазначено, що у випадку невстановлення місця перебування відповідача протягом двох повертних строків виносяться рішення на користь позивача за відсутністю відповідача [3]. Здійснення розшуку правопорушника у Соборному уложенні не деталізовано. Однак уже у Статуті кримінального судочинства 1864 р. з'явилась глава 11 «Про справи, у

яких обвинувачені ухилялися від суду», в якій зазначені дії суду щодо розшуку обвинуваченого. В той же час порядок зупинення слідства у випадку, якщо особа обвинуваченого відома, однак останній переховується від органів слідства, у Статуті визначено не було. Так, у ст. 276 зазначалось, що судовий слідчий не зупиняє провадження слідства у випадку, якщо обвинувачений утік [4, с. 147].

КПК УРСР 1922 р. передбачав припинення слідства у випадку виявлення винного (п. 1 ч. 1 ст. 206 КПК). У Кодексі відсутні норми, які б передбачали дії слідчого та органу дізнання щодо розшуку зниклого злочинця.

Згідно зі ст. 131 КПК УРСР 1927 р., у випадку безуспішного розшуку обвинуваченого протягом 3 місяців з дня постанови про розшук, слідчий повинен був провести необхідні слідчі дії та направити справу разом зі своїм висновком прокурору для вирішення питання щодо подальшого руху справи. У Кодексі 1927 р. також не було вказівки на те, що кримінальна справа у випадку відсутності обвинуваченого провадженням зупиняється.

Зупинення досудового слідства відокремилось у самостійний правовий інститут 28 грудня 1960 р. з прийняттям нового КПК УРСР. Так, п. 1 ст. 206 передбачає зупинення слідства у випадку, якщо місцезнаходження обвинуваченого невідоме. При цьому в ч. 2 ст. 206 КПК зазначено, що слідчий має право зупинити досудове слідство тільки після того, як винесе постанову про притягнення певної особи як обвинуваченого та виконає всі слідчі дії, проведення яких можливе за відсутності обвинуваченого. Слід зауважити, що КПК України 1960 р. не пов'язує дану підставу для зупинення слідства зі сплином строків досудового слідства, на відміну від КПК країн СНД.

У КПК 2012 р. підстава для зупинення розслідування у зв'язку з розшуком підозрюваного дещо видозмінена. Пункт 2 ст. 280 КПК сформульовано таким чином, що винести постанову про зупинення розслідування за даною підставою прокурор або слідчий за погодженням із прокурором мають право тільки після того, як з'ясують наступне:

- 1) особи відомо про те, що стосовно неї відкрито кримінальне провадження;
- 2) особа навмисно переховується від органів слідства та суду зі спеціальною метою – ухилення від кримінальної відповідальності;
- 3) місцезнаходження особи невідоме.

Підтвердженням факту обізнаності особи щодо відкриття стосовно неї кримінального провадження є вручення їй письмового повідомлення про підозру у відповідності до ст. 278 КПК. Повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором. Слід відзначити, що особа, яка здійснила кримінальне правопорушення, може почати переховуватися від слідства ще до моменту винесення щодо неї повідомлення про підозру, одразу

після скоєння злочину, коли дані про злочин ще не внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань. У цьому випадку слідчий або прокурор після зібрання достатніх доказів про вчинення злочину певною особою також зобов'язаний винести повідомлення про підозру щодо останнього та належним чином організувати відправлення повідомлення підозрюваному. У ч. 1 ст. 278 КПК вказано, що письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень. При цьому законодавець не виділив окремої статті, в якій би конкретизував способи вручення повідомлень. Можливо, мається на увазі ст. 135 КПК, яка регламентує порядок здійснення виклику у кримінальному провадженні. У цьому випадку іншими способами вручення повідомлення про підозру є надіслання останнього поштою, електронною поштою, факсимільним зв'язком тощо. За таких обставин доказом обізнаності підозрюваного щодо відкриття стосовно нього кримінального провадження буде активний характер дій особи, направлений на те, щоб ускладнити встановлення його місця перебування: зміна звичного розпорядку життя, відсутність на робочому місці, за місцем постійного проживання, припинення спілкування з родичами та знайомими.

Обов'язковою процесуальною підставою для винесення постанови про зупинення досудового розслідування законодавець визначив мету переховування підозрюваного – ухилення від кримінальної відповідальності. В той же час серед учених-процесуалістів відсутня єдина точка зору з приводу підстав, які характеризують навмисне переховування особи від слідства [5, с. 3]. Більшість науковців схиляється до того, що формами ухилення від кримінальної відповідальності є: таємна зміна місця перебування, проживання за підробленим документом або без документів, без реєстрації [6, с. 18; 7, с. 46].

Третьою обов'язковою умовою для зупинення розслідування у зв'язку з відсутністю підозрюваного є те, що слідчому або прокурору не відоме місце його перебування. Тобто у випадку, якщо підозрюваний знаходиться у відрядженні, на відпочинку або просто змінив місце проживання та виїхав в інше місто і слідчому або прокурору відома адреса знаходження підозрюваного, розслідування не може бути зупинено. Натомість повинні вживатись заходи, спрямовані на доставку підозрюваного до місця провадження досудового розслідування.

З наведеного вище формулювання п. 2 ст. 280 КПК 2012 р. можна зробити висновок про те, що досудове розслідування у зв'язку з відсутністю підозрюваного зупиняється виключно після того, як слідчий або прокурор збере достатньо доказів, які б указували на наявність з боку підозрюваного активних дій з метою ухилення від притягнення до кримінальної відповідальності. В іншому випадку винесення постанови про зупинення розслідування буде неправо-

мірним. Доцільність такого формулювання досить сумнівна, адже під час кримінального провадження виникають і об'єктивні обставини, які обумовлюють неотримання слідчим інформації щодо місця перебування підозрюваного. До таких обставин можуть бути віднесені смерть підозрюваного, його раптова госпіталізація, стихійне лихо, в результаті чого виникли обставини, що потягли безвісне зникнення особи, тощо [8, с. 88]. Крім цього, непоодинокі випадки, коли кримінальне провадження розпочинається через декілька років після скоєння злочину. В такій ситуації особа, яка скоїла злочин, може бути не обізнана про те, що стосовно неї відкрито кримінальне провадження, оскільки змінила місце проживання [9, с. 74].

Законодавець заборонив зупинення кримінального провадження у випадку, якщо не доведено факт свідомого ухилення підозрюваного від слідства. Така обставина змусить слідчого або прокурора продовжувати строки розслідування до моменту встановлення місця знаходження підозрюваного. Необхідно відзначити, що згідно з п. 7 ч. 2 ст. 295 КПК у клопотанні про продовження строку досудового розслідування повинно бути зазначено процесуальні дії, проведення або завершення яких потребує додаткового часу, а також строк, необхідний для проведення або завершення процесуальних дій. Однак яким чином слідчий зможе визначити термін, упродовж якого місце перебування підозрюваного буде встановлено? Крім цього, слід зазначити, що з метою дотримання розумності строків проведення досудового розслідування, відповідно до ч. 2 ст. 219 КПК, загальний строк досудового розслідування не може перевищувати: 1) двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; 2) шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості; 3) дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину. Враховуючи вказану норму КПК, не відомо, що буде з кримінальним провадженням, за яким місце перебування підозрюваного не буде встановлено протягом встановленого для розслідування строку. Адже на даний час у слідчих відділах знаходиться по декілька десятків справ по злочинах минулих років, зупинених у зв'язку з невстановленням місця перебування обвинуваченого. Так, станом на січень 2012 р. по м. Хмельницькому за п. 1 ст. 206 КПК 1960 р. зупинено 24 кримінальні справи по злочинах минулих років.

Необхідно також вказати, що залежно від причини, через яку місце перебування підозрюваного невідоме, виникають різні юридичні наслідки. На це звертали увагу майже всі процесуалісти, які розглядали питання зупинення слідства у зв'язку з невстановленням місця перебування обвинуваченого: О. М. Попов, Г. П. Хімичева, Г. К. Кожевников, І. В. Лешукова, О. К. Черкасова та ін. Так, у випадку, якщо підозрюваний навмисно ухиляється від органів досудового розслідування, перебіг строків давності призупиняється та поновлюється тільки після здійснення розшуку злочинця. Якщо ж особа не вчиняла активних дій з

метою ухилення від органів слідства, а місце її перебування невідоме за інших причин, перебіг строків давності не зупиняється, а тому після їх спливу кримінальне провадження підлягає закриттю. Практика свідчить про те, що слідчим не відомі зазначені юридичні наслідки. Саме через те орган досудового слідства, як правило, не збирає докази, спрямовані на встановлення причини відсутності обвинуваченого.

Вважаємо також помилковим положення п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК, згідно з яким досудове розслідування зупиняється «у разі, якщо підозрюваний переховується від слідства та суду», оскільки вказана стаття знаходиться у розділі III «Досудове розслідування», а тому регламентує підстави та порядок зупинення виключно досудового розслідування. Підстави для зупинення судового провадження містяться в розділі IV «Судове провадження у першій інстанції» у ст. 335 КПК.

Крім цього, за загальним правилом, після винесення постанови про зупинення розслідування слідчому забороняється проведення будь-яких слідчих дій. Якщо виникає необхідність у проведенні процесуальних дій, слідчий повинен відновити провадження у справі [10, с. 51]. Така точка зору є домінуючою серед процесуалістів, її підтримують В. М. Биков, В. Д. Ломовський, О. М. Попов, Г. П. Хімичева та ін. В той же час існує і протилежна думка. Деякі вчені вважають за необхідне надати слідчому право на проведення слідчих дій без відновлення слідства у випадку, коли мова йде про встановлення місця перебування обвинуваченого (Т. В. Боголюбська, О. О. Закатов, Ю. В. Даровських). Аналізуючи положення ч. 5 ст. 280 КПК 2012 р. «після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного», можна зробити висновок про те, що законодавець дозволив слідчому проведення процесуальних дій, направлених виключно на встановлення місця перебування підозрюваного. Введення даної новели вважаємо за доцільне, оскільки вказана норма дозволить, з одного боку, особі, яка проводить розслідування злочину, брати активну участь у розшуку обвинуваченого, а з іншого, зберегти строки розслідування. Адже сьогодні процес розшуку обвинуваченого зводиться до направлення слідчим доручення органу дізнання з метою встановлення місця перебування обвинуваченого. Непоодинокі випадки, коли, у зв'язку з великою завантаженістю, пов'язаною з розкриттям інших злочинів, оперативні підрозділи обмежуються рапортом про те, що внаслідок проведених оперативно-розшукових заходів установити місце знаходження обвинуваченого не виявилось можливим. При цьому, як правило, до рапорту не додаються матеріали щодо проведеної оперативної роботи із розшуку злочинця, оскільки вказані документи містяться в матеріалах розшукової справи та мають гриф «Таємно»ю право. Надання слідчому права на проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на встановлення місця знаходження підозрюваного, дозволить органу досудового

слідства проводити допити осіб, знімати інформацію з транспортних телекомунікаційних систем, накладати арешт на кореспонденцію та проводити її огляд, а також проводити інші дії, закріплені у главі 20 КПК, не порушуючи строки розслідування. Адже не завжди можливо провести всі дії, спрямовані на розшук злочинця, до винесення постанови про зупинення розслідування. Доволі часто вже після його зупинення встановлюються нові зв'язки злочинця – особи, яким може бути що-небудь відомо про його місце перебування.

З огляду на вищевказане, вважаємо, що доцільно було б змінити формулювання п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК 2012 р., розмежувавши в ньому випадки зупинення розслідування за різними правовими критеріями залежно від того, чи ухиляється підозрюваний від слідства, та викласти його у такій редакції: «підозрюваний переховується від органів слідства з метою ухилення від кримінальної відповідальності або його місцезнаходження невідоме з інших причин». Дана норма дозволить слідчому зберегти строки досудового розслідування.

Список літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13 квіт. 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. 2. Договір Русі с Візантією (911 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.ru/content/view/1369/87/>. 3. Договір Русі с Візантією (944 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.ru/content/view/1295/87/1/14/>. 4. Российское законодательство X–XX веков : в 9 т. / под общ. ред. О. И. Чистякова. – М. : Юрид. лит., 1984. – Т. 8 : Судебная реформа / отв. ред. Б. В. Виленский. – 1991. – 495 с. 5. Репкин Л. М. Приостановление предварительного следствия : учеб. пособие / Л. М. Репкин. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1971. – 127 с. 6. Малютін І. А. Зупинення досудового розслідування : навч.-метод. посіб. / І. А. Малютін ; за заг. ред. З. Д. Смітійенко. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – 140 с. 7. Кожевников Г. К. Прокурорский надзор за законностью и обоснованностью приостановления предварительного расследования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Кожевников Геннадий Константинович. – Х., 1992. – 210 с. 8. Юркова Г. Зупинення досудового слідства та розшуку обвинуваченого у разі, коли його місце перебування невідоме / Галина Юркова // Вісник прокуратури. – 2009. – № 6 (96). – С. 86–90. 9. Попов А. М. Проблемы совершенствования оснований и условий приостановления предварительного следствия : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Попов Алексей Михайлович. – Саратов, 2004. – 235 с. 10. Бердичевский Ф. Работа следователей по приостановленному делу / Ф. Бердичевский // Социалистическая законность. – 1973. – № 4. – С. 50–52.

Надійшла до редколегії 23.08.2012

Дана характеристика інститута припинення розслідування, ко-гда подозреваемый уклоняется от следствия и суда, сформулированы предложения по внесению изменений и дополнений в Уголовный процессуальный кодекс Украины 2012 года.

Description of institute of stopping the investigation, when the suspected avoids investigation and court, is given, suggestion on making alteration and additions in the Criminal Procedural Code of Ukraine 2012 are set forth.